

Magnus Wennerhag

Varför demokratisk ekonomi?

Varför ger man ut en skrift om en demokratisk ekonomi 1998?

Frågan om ekonomins demokratisering har alltid varit något av en förbjuden frukt för arbetarrörelsen. Något som ständigt funnits där, som man emellanåt återvänt till, men som man alltför ofta tvekat inför innan man hunnit ta ett bett.

Den demokratiska ekonomins ständiga närvaro i debatten beror troligen på att detta frågekomplex för med sig så många intressanta frågor och infallsvinklar. Det störde gängse tankebanorna om samhället, utmanar de gränser som skapas och vidmakthålls till gagn för maktstarka grupper. Det lyfter blicken från ett politiskt samtal som rör

sig i alltför snäva och förutsägbara banor.

Under de senaste decennierna har det i Sverige saknats en mobiliserande teoretisk diskussion på vänsterkanten. Många var nog de som trodde att Berlinmurens fall skulle öppna upp vänsterns politiska samtal. När de kommunistiska diktaturerna i öst inte längre smutsade ner socialismen och dess teoretiker borde detta kunna bereda rum för intressanta diskussioner. Det som istället hänt är att det politiska samtalet har smalnat av. Francis Fukuyamas proklamering av historiens slut och liberalismens seger, i början av 90-talet, har i den svenska högerdominerade samhällsdebatten följts av krav på att gamla

vänsteraktivister skall göra avbön och massiva försök att marginalisera alla idéer med koppling till socialistisk debatt. Så tolerant var liberalismen, när det väl kom till kritan.

Men samhällsdebatten står aldrig still. Likt samhället självt är den stadd i ständig rörelse. Vem som har initiativet i denna debatt skiftar emellanåt, beroende på förändringar i samhället men även på den ideologiska kamp som ständigt förs om hur samhällets utveckling och konflikter skall beskrivas.

Under senare år har ekonomins globalisering diskuterats allt hetare. Praktiska erfarenheter av valutaspekulation och 500-procentiga räntor har gjort det nästintill omöjligt för det politiska samtalet att bortse från de nya tendenserna hos den globala kapitalismen. Maktförhållanden mellan stater och penningpekulanter, och mellan arbete och kapital, har förändrats under senare år. Delvis på grund av nyliberala ekonomiska experiment, som avregleringar och kringskurna fackliga rättigheter. Men även på grund av nya strukturella förutsättningar för ekonomin och samhället, främst betingade av nya elektroniska kommunikationsmöjligheter.

Dessa ändrade förutsättningar har naturligtvis satt spår i debatten. Kaxigheten hos dem som proklamerade liberalismens seger och kapitalismens överlägsenhet har avtagit. Uppenbarligen var inte den självreglerande marknadsökonomi tillräckligt självreglerande

för att kunna handskas med dessa förändringar. Trots detta är mer marknad fortfarande den enda medicin som marknadsekonomen vet att ordinera när spekulationsvågorna går höga, som under den så kallade Asienkrisen denna sommar. De marknadsekonominer som tidigare hade höjts till skyarna för att de ställde kapitalets intressen i första hand satt plötsligt fast i ekonomiskt trubbel av stort omfång.

Kritikerna har blivit fler och uppmärksammas allt mer i debatten. Böcker som *Globaliseringsfällan*¹ både säljer och hyllas stort. Fler efterlyser mellan- och överstatliga institutioner för att stabilisera den skenande kapitalismen.

Även inom arbetarrörelsen och vänstern ökar denna diskussionsintensitet. Det talas om fackligt ägda företag, om att använda pensionsfonder som en motmakt till spekulationskapitalet, om så kallade »Tobinskatte« för att genom globala beskattningar få kontroll över penningflöden, och om att föra ekonomisk politik på Europanivå.

Samtidigt förs en del trevande diskussioner om demokratin i vårt samhälle. Att regeringen Persson förra året drog igång en demokratiutredning är ett tecken på detta ökade intresse. Förutom de frågeställningar som är kopplade till ekonomins globalisering handlar det om en allmän osäkerhet inför demokratin framtid. Att allt fler – trots ett bland allmänheten större intresse för samhällsfrågor – väljer att stå utanför de

1. Hans-Peter Martin och Harald Schumann, *Globaliseringsfällan* (1997)

etablerade politiska organisationerna är ett problem. Även om många utbildar sig längre, samtidigt som vi omges av ett accelererande antal informationskällor, vill få ge sig in i det demokratiska samtalets etablerade institutioner.

Och allt oftare uppmärksammas en minskad tilltro till den politiska demokratins möjligheter. I bästa fall är denna minskade tilltro uttryck för oengagemang. I sämsta fall går den hand i hand med elitistiska och antidemokratiska ideologier.

80 år har förflutit sedan vi införde politisk demokrati i Sverige, men fortfarande går det inte att tala om ett folkstyre, i bemärkelsen att hela folket styr – varken samhällsutvecklingen eller sina egna liv.

Dessa två strömningar – uppmärksammandet av både demokratifrågorna och de förändrade maktförhållandena mellan arbete och kapital – har medfört en omorientering som visat att vi kanske inte lever i den perfekta post-socialistiska harmoni som Fukuyama med flera har utropat. Ändå har detta uppmärksammande sällan lett till mer radikala krav, till en vilja att bryta debattens dagordning. Fast det händer saker även på denna front.

Under hösten 1997 publicerade Göran Greider en artikel med rubriken *Ta steget mot ekonomisk demokrati. Att bara försvara välfärden är ingen fruktbar stra-*

tegi, på DN Kultur². Inspirerad av sitt intervjuarbete med löntagarfundskonstruktören Rudolf Meidner (som resulterade i boken *Rudolf Meidner – skärvar ur ett nittonhundratalsliv*), skrev han att arbetarrörelsen inte bara kunde hänga kvar vid att försvara välfärdsstaten utan måste våga se längre och ta steget mot ekonomisk demokrati. Från att själv varit de så kallade traditionalisternas främste banérförare under början av 90-talet – med kritik mot socialdemokratin för att svika välfärdsstaten – ansåg nu Greider att det krävs mer radikala visioner för att möta de nya problemen.

Även på andra punkter märks att debatten håller på att förändras.

Förutom utgivningen av Greiders bok har intresset för Rudolf Meidner och hans idéer ökat. Den prominenta engelska vänstertidskriften *New Left Review* publicerade under 1997 en text av den brittiske ekonomen Richard Minns³ som menade att »Meidnerfonder« (det vill säga löntagarfonder) var ett sätt att handskas med den senkapitalistiska världsordningens nya maktrelationer. Vid ett antal seminarier i regi av arbetarrörelseorganisationer – bland annat Socialdemokratiska studentförbundet – har frågorna om ekonomisk demokrati, löntagarfonder och fackligt ägda företag diskuterats. Inom arbetarrörelsens politiska grenar har dessa frå-

2. DN Kultur, 11/8 1997

3. Richard Minns, *The Social Ownership of Capital*, *New Left Review* nr 219 (1996). I svensk översättning i denna bok, s 124-149.

geställningar blivit allt mer uppmärksammade. Det finns exempelvis inom socialdemokratin en vilja att söka efter idémässiga grunder och praktisk politik som kan möta kapitalets globalisering och stärkta maktposition. Inom vänsterpartiet har dess vice ordförande Johan Lönnroth skrivit riksdagsmotioner om ekonomisk demokrati.

Det rör alltså på sig i debatten. Innebär då detta att arbetarrörelsen bör söka sig tillbaka till den punkt där fonddebatten dog ut? Det är nog farligt att tro att detta låter sig göras. Debatter uppstår under specifika historiska omständigheter, som inte så lätt låter sig återskapas. Förändringar av samhället skapar nya frågeställningar som de gamla svaren inte alltid är de bästa för.

För att söka nya grunder kan det ändå vara intressant att orda något om hur frågan om demokratisk ekonomi tidigare lyfts fram i arbetarrörelsens debatt. Jag kommer att diskutera främst två tendenser, samt peka på alternativ till dessa synsätt.

Ett slutgiltigt slag?

På en bilaga i LO-tidningen 1978, som samtidigt fungerade som ett remissmaterial till medlemmarna angående LO:s och socialdemokraternas gemensamma förslag till löntagarfonder, finns en intressant framsida. Med stora rubrikbokstäver slås det fast att »— MED FONDERNA TARVIÖVERSUCCESIVT <⁴, illustrerad med

en bild på några bryggeriarbetare, med ett allvarligt uttryck präntat i ansiktet. Egentligen väldigt mäktiga ord för att röra det modesta förslag som verkligen blev föremål för riksdagsbeslut 1984, men ändå intressant som en illustration till ett vanligt förekommande tänkande inom socialdemokratin.

Det har genom den socialistiska idéhistorien mellanåt funnits stunder då det syntes möjligt att med en åtgärd leverera det avgörande hugget i den politiska kampen. En enda åtgärd för att förverkliga utopin, även om denna åtgärd skulle ske i små steg.

Vi kan känna igen detta i den socialistiske utopisten Charles Fourier, som trodde att byggandet och organiserandet av så kallade falangstärer – ett slags storslaget och i stort sett självorganiserat bostadskomplex utifrån jämlikhetens principer – skulle infria socialismen. Emellertid fick han inga finansärer att sluta upp bakom dessa visioner.

Ett annat exempel är den uppslutning den ryska revolutionen fick inom delar av arbetarrörelsen, då man trodde att detta maktskifte var den slutgiltiga segern för socialismen i Ryssland.

Vi kanske också kan känna igen detta tänkande i ett välkänt citat av Marx – från ett brev till journalisten JP Becker apropå publicerandet av *Kapitalet* – där han skriver om sitt verk: »Det är säkert den mest fruktansvärda projektil, som någonsin avlossats mot borgarnas hu-

4. *Löntagarfonder och kapitalbildning*, bilaga LO-tidningen nr 6 - 1978.

vud«⁵. Även om det här inte är den allsmäktiga Reformen som skall lösa allt så finns en motsvarande tilltro till Teorin, som kommer att avslöja allt och ge de förtryckta ett vapen för att vråka förtrycket över ända.

För att anknyta till andra idéhistoriska figurer i vår kultur ligger detta tänkande nära myten om paradiset. Tron på förekomsten av något annat, som var möjligt – om än efter döden – var säkert betydelsefull för de breda folklagren i det förmoderna samhället. Det visade att den samhällsordning där börd och position i samhällshierarkin bestämdes vid födseln inte var den enda. Att det fanns en jämlik och harmonisk tillvaro som vi ursprungligen hade kommit ifrån – och dit alla kunde återvända – var en bärande ideologisk figur i detta samhälle, även om den av överheten begagnades för att skapa lydnad.

Att arbetarrörelsen och den socialistiska rörelsen tog detta tänkande till sig är inte konstigt, eftersom rörelsen sprang ur de breda folklager som genom proletariseringprocessen hade slussats från landsbygden in till städerna och deras industrier.

Ett sådant tänkande är betydelsefullt, för det bemyndigar människor. Det säger att de kan resa sig ur sitt förtryck och istället skapa ett bättre samhälle. Det ger människan en möjlighet, en frihet. Men också en risk att man i ett politiskt sammanhang låser sig så mycket vid en lösning att all luft går ur en när

det till slut visar sig att den inte fungerar. Som i fallet med löntagarfonderna. När den åtgärd som skulle få oss att successivt ta över manglades sönder i det politiska maskineriet försvann även tron på att det där andra var möjligt. Vilket den ideologiska tröttheten inom vänstern under 80- och 90-talet har visat.

Den andra tendensen skulle kunna exemplifieras med en affisch som ofta brukar dammas av när det skall diskuteras ekonomisk demokrati i arbetarrörelsen.

Valaffischen, gjord 1948 av LO och socialdemokraterna, visar två tegelstenar som sitter infogade i en mur. På dem står det »politisk demokrati« och »social demokrati«. Murbruket är berett och utlagt för den tredje stenen, som skall sättas på plats för att göra muren komplett. En stark och senig arbetarhand för från ovan ner den tredje tegelstenen, försedd med texten »ekonomisk demokrati«, för att sätta den på plats. Symbolspråket är totalt. Nu är det dags att foga den tredje stenen till folkhemsbygget, så är våra mål uppnådda.

»Först politisk demokrati, sedan social demokrati, och till sist ekonomisk demokrati« är en retorisk formel som använts från Per-Albin Hansson till Olof Palme när frågan om ekonomisk demokrati diskuterats.

Även denna bild kan placeras in i ett idéhistoriskt sammanhang.

Här kan vi se hur det socialistiska tänkandet också påverkades av det sena

5. Cit från Bo Gustafssons inledning till Karl Marx, *Kapitalet*, s VII. (1981)

1800-talets vetenskapliga tänkande, med naturvetenskapliga modeller som förebilder. Tron på att man genom att veta det sociala livets primära byggstenar kunde förstå hur dessa byggstenar sedan skapade en helhet var stark, på samma sätt som naturvetenskapsmännen försökte förstå hur naturen fungerade utifrån atomernas egenskaper. Och genom att veta dessa egenskaper kunde man också inte bara förstå, utan kanske även förutsäga utvecklingen.

Kombinerat med paradismyten blev detta för en del socialister ett sätt att beskriva samhället. Man skisserade de drivande krafterna i samhället, dess grundläggande karaktäristika, som följde en viss logik som på det övergripande samhällsliga planet skulle resultera i en viss utveckling. Inträdet i paradiset blev inte bara en möjlighet, det blev en nödvändighet.

Marx idégoods kom av många att betraktas på detta sätt. Inom sekelskiftets tyska socialdemokrati framstår exempelvis Karl Kautsky som en fullfjädrad företrädare för detta synsätt. Det viktiga var att kapitalismen blev tillräckligt mogen, enligt de lagar den följde, så skulle socialismen till slut infinna sig. Den berättigade motfrågan inställer sig genast: varför skall man då som politisk aktivist göra någonting åt samhället, när utvecklingen ändå spelar en i händerna?

Man kan idag känna igen samma sorts tänkande hos ekonomerna. Fast nu är det inte socialismen som skall infinna sig när utvecklingen får gå sin gil-

la gång, utan det tillstånd då »jämvikt« råder och då den osynliga handen fritt kan operera utan några yttre – det vill säga politiska – ingrepp.

Och på samma sätt som för Kautsky blir för dagens ekonomer det politiska handlandet sekundärt. Det finns ju en underliggande utveckling, och ett ändamål med denna, som inte låter sig rubbas.

Frasen om »först politisk demokrati, sedan social demokrati, och sist ekonomisk demokrati« uppfyller samma mönster.

Här ser vi utvecklingstanken, kombinerat med tron på ett slutmål, ta sig en kraftfull gestalt. Den retoriska laddningen i denna trestegsrakett är stor. Frågan är då om den är så bra, förutom på ett rent retoriskt – och kanske pedagogiskt – plan. Genom att stipulera ett antal stadier som måste passeras för att komma fram till det politiska målet skapas en känsla av en nödvändighetens utveckling, att det bara finns en enda väg. Det finns en överhängande risk att det politiska handlandet – och därmed människans möjligheter att bryta utvecklingen – försvinner i dylika deterministiska övningar.

Och är det verkligen så att vi måste hamna i den ekonomiska demokratin bara för att vi har uppnått stadiet för »social demokrati« (det vill säga välfärdsstat), och innan dess stadiet för politisk demokrati (det vill säga rösträtt, föreningsrätt, yttrandefrihet, och så vidare). Är det verkligen så att dessa stadier måste följa på varandra?

Genom att återknyta till Marx kan vi mer förstå hur detta stadietänkande inom marxismen och socialdemokratien kunde uppstå.

Det kommunistiska manifestet beskriver på ett målande sätt hur det moderna och industrialiserade samhället väller fram och inunder sig krossar det förmoderna samhället, med alla dess traditionella gemenskaper och tröga och djupt inrotade kulturella och samhällsliga institutioner. Men i manifestets beskrivning finns en tvetydighet. En ny ordning växer fram – utformad efter den nya härskande klassens (det vill säga bourgeoisie) vilja till makt och ständigt ökad ekonomisk avkastning – och krossar alla de moraliska band som höll det gamla jordbrukssamhället samman, men samtidigt skapas det i denna till synes människoovärdiga omvälvning möjligheten till något nytt. Även om »[a]lla fasta inrotade förhållanden åtföljda av gamla ärevärdiga föreställningar och åskådningar upplöses (...) [a]llt fast och beständigt förflyktigas, allt heligt profaneras« så leder ändå denna radikala förändring av samhällets sociala relationer till att människorna till sist tvingas »att betrakta sin levnadsställning och sina ömsesidiga förbindelser med nyktra ögon«⁶, för att använda Marx och Engels egna ord. De sociala processer som sattes i rörelse med kapitalismen – proletariseringen,

penningekonomin, och så vidare – var förutsättningar för både den organiserade arbetarklassens och den rättighetsbaserade massdemokratins uppkomst. Sociala miljöer skapades där vissa tankar blev möjliga att tänka, och vissa kamper blev möjliga att utkämpa. Det manifestet gör är att, med Fredric Jamesons ord, försöka få oss att »förstå att kapitalismen på en och samma gång är det bästa och det värsta som någonsin hänt mänskligheten«⁷.

Men utifrån dessa insikter – att vissa sociala miljöer utgör en bättre jordmån för vissa politiska praktiker – behöver man inte sluta sig till att det finns en lagbundenhet; ett visst antal stadium som måste passeras innan tröskeln till paradiset portar kan äntras.

Manifestet uppmanar snarare till handling, för framtiden är oskriven, och de strukturella möjligheterna gör det möjligt att driva en politisk kamp i en viss riktning, utan att för den skull determinera framtiden.

Båda dessa synsätt, tron på ett stort slag som skall utkämpas och tron på en förutbestämd utveckling, kan verka hämmande på den politiska kampen. Det behövs bilder som visar att en annan ordning är möjlig, men det finns ingen slutgiltig lösning. Det vittnar socialismens många gånger bittra historiska erfarenheter klart om.

Däremot finns det, i Gramscis be-

6. Karl Marx och Friedrich Engels, *Kommunistiska manifestet*, s 17 (1986)

7. Fredric Jameson, *Postmodernismen eller Senkapitalismens kulturella logik*, ur *Postmoderna tider?*, s 315 (1986). Originalversion i *New Left Review*, nr 146 (1984).

märkelse, ett ständigt ställningskrig som måste föras. En kamp som inte bara handlar om makten i produktionsprocessen, utan även om makt över hegemonin, då det är dess gestaltning av verkligheten som också påverkar det politiska handlandet. Genom att driva fram fronten, med hjälp av ett helt batteri av frigörande reformer (vilket exempelvis Jan Lindhagen talar om i sin text i denna skrift) och en massiv ideologisk moteld bör vänstern och arbetarrörelsen föra fram krav kopplade till frågeställningen om en demokratisk ekonomi. De senaste årens erfarenheter av nyliberala ekonomiska försök världen över visar tydligt att inga segrar består för evigt, då »den sociala demokratin« – det vill säga välfärdsstaten – har fått stryka rejält på foten.

Detta visar också att segrar i parlamenten inte alltid är synonyma med hegemoniska segrar. Legala omvälvningar innebär inte alltid samhälleliga omvälvningar.

Den moderna demokratin identifieras ofta med en uppsättning rättigheter. Under hela det kapitalistiska produktionssättets historia har dessa rättigheter fungerat som en hävstång, i konkreta politiska kamper, för att upphöja vissa gruppers intressen. Till en början den framväxande bourgeoisieens ekonomiska intressen, framförda i universalistiska termer mot det traditionella samhällets maktstruktur baserad på börd och rang, det vill säga en icke-universalistisk och konkret, personligt kopplad maktstruktur. Dessa universalistiska an-

språk – det vill säga att alla skulle ha en möjlighet oavsett vilken position de var födda till – blev sedan ett vapen i den framväxande arbetarklassens kamp. Från att av bourgeoisie ha använts för att ifrågasätta adelns och kyrkans, av den gudomliga ordningen givna, ekonomiska privilegier, kom nu universalismen att användas för att ifrågasätta bourgeoisieens politiska privilegier, som de endast erhållit utifrån sina ekonomiska framgångar. På så sätt har användandet av rättigheter varit viktigt i skapandet av demokratin.

Problemet ligger i att de konkreta situationer av politisk kamp som leder till att rättigheter stadfästs ebbat ut och att rättigheterna förstenas och tappar sin innebörd, om de inte även fortsättningsvis aktivt utövas av flertalet. Det är säkert denna insikt som många gånger fått den fackliga rörelsen att välja kollektivavtal istället för lagfästa rättigheter.

De problem den moderna demokratin dras med handlar många gånger om att de rättigheter som den förknippas med blivit förstenade, eller reifierade, då bara ett fåtal i själva verket gör bruk av dem. Det finns en fara för själva demokratin i detta, då den riskerar att devalveras till blott paragrafer i en grundlag. Och häri ligger också ett problem med en från 30-talet väl använd politisk strategi för socialdemokratin – funktionsocialismen. Dess fixering vid lagstiftandet har fått de hegemoniska kamperna att komma i skymundan, och socialdemokratin har allt för lite sett till

hur de verkliga maktrelationerna i samhället har förändrats av denna politik.

Här bör en demokratisering av ekonomin inte innebära blott ett lagfästande av vissa rättigheter, utan den måste ges ett handfast innehåll om den skall bli meningsfull för det stora flertalet. För det är i relationen mellan konkreta människor av kött och blod, i verkliga situationer, som demokratin kan ges en verklig innebörd – inte bara i abstrakta rättigheter. Detta gäller inte bara en demokratisk ekonomi utan även demokratin i stort. Här kan i arbetarrörelsetraditionen knytas an till Ernst Wigforss som såg den demokratiska praktiken och ett demokratiskt sinnelag växa fram ur det konkreta gemensamma arbetet, i föreningen, i arbetsplatsens fackliga arbete eller i andra nära relationer.

En omvälvning av samhällets förtryck måste ske under medverkan av alla människor, och verkligen betyda något för dem i deras vardag.

En öppning i debatten

Åter till den inledande frågan. Varför en skrift om demokratisk ekonomi?

Som jag ovan har beskrivit vill vi inte lyfta fram denna fråga för att den talar om en nödvändighet, utan för att den pekar på möjligheter. Den öppnar upp en idag alltför sluten politisk tankevärld.

Genom att lyfta fundamentala frågor om makt i dagens samhälle kan den peka på andra sätt att organisera en sfär inom samhället där maktrelationerna

tas alltför givna, det vill säga den ekonomiska sfären.

Men det handlar inte bara om att diskutera maktrelationerna inom denna sfär, utan även att fråga sig vad det är som konstituerar denna sfär såsom en avskild sfär med en egen logik. Det politiska handlar lika mycket om en kamp om makten i en viss sfär som en kamp om denna sfärs gränser mot samhällets övriga liv.

I det praktiska politiska livet kan vi exempelvis känna igen detta i högerns försök att omdefiniera den politiska sfärens gränser. Genom att gång på gång nöta fraser om att »politiken inte skall lägga sig i« för man ett hegemoniskt ställningskrig för att garantera det privata ägandet en autonom sfär, skyddad från majoritetens anspråk.

På samma sätt måste arbetarrörelsen och vänstern töja på gränserna för att visa att allt fler samhällsliga angelägenheter, såsom ekonomin, bör handhas och beslutas av dem som är delaktiga i dessa sociala praktiker.

Vi har i vårt urval av texter, som ingalunda är homogent, försökt att få med ett antal olika frågor som rör demokratisk ekonomi. I blocket om Chantal Mouffe/Ernesto Laclau diskuteras både det ekonomiskas gränser, och om hur olika teoribildningar utifrån ett vänsterperspektiv har rättfärdigat och lett till olika typer av politiskt handlande i frågor om makten över ekonomin och samhället.

Jämförelsen mellan gillesocialisten G D H Cole och Ernst Wigforss upp-

märksammar de intressanta diskussioner om industriell demokrati inom arbetarrörelsen, som var närvarande i såväl det tidiga 20-talets diskussion, som under diskussionen om efterkrigsprogrammet och i arbetet med löntagarfonderna.

Avsnittet om Antonio Gramsci diskuterar hur kapitalet både styr upp arbetets organisering och hur olika ideologier används för att disciplinera de arbetande både i arbetslivet och i vardagen, men även vilka möjligheter till motmakt som finns inom denna disciplinerings ramar.

Richard Minns text om Meidnerfonderna, med en inledning av Rudolf Meidner själv, diskuterar kring den globaliserade ekonomin och hur löntagarfonder och arbetarägda företag kan användas av arbetarrörelsen i denna.

Slutligen texterna av Aleksandra Ålund och Alice Kessler-Harris, som förskjuter maktperspektivet från det strikt klassmässiga till frågor om etnicitet och kön. Vad innebär dessa, nu för tiden allt mer uppmärksammade perspektiv, för en demokratisk ekonomi?

En viktig fråga för framtiden

Jag skisserade tidigare vår världs utveckling avseende demokratin och ekonomins globalisering.

I relation till dessa tendenser kan uppmärksammandet av frågan om en demokratisk ekonomi – för arbetarrörelsen och vänsterns del – fungera som en hävstång för att förskjuta demokratidebattens centrum mot mer radikal-demokratiska perspektiv.

En barlast för den socialistiska debatten har varit att det i dess led har funnits auktoritära tendenser. Främst hos de som trodde på de socialistiska diktaturerna, men även bland de – om än inte lika hårdnackade – inom arbetarrörelsen som faller under det av Olle Sahlström myntade epitetet »röd patriark«.

Med murars och pampars fall i backspegeln har dock dessa tendenser börjat att tunnna ut. En ökad ovilja hos människor att underordna sig auktoriteter ställer vänstern och arbetarrörelsen inför utmaningen att leverera en vision om en frigörelse från kvävande makter. Oavsett om det rör sig om ett mäktigt kapital eller en mäktig statsmakt som står för det kvävande inslaget.

En radikal demokratisering, som även innefattar det ekonomiska livet, är en sådan vision.

Men positioneringen för en radikaliserings av demokratin blir inte bara ett sätt att ta avstånd från auktoritära fläckar från det förflutna. Det blir även en positionering mot högern, mot det ökade inslag av elitism som blir allt mer rumsrent inom både den politiska högern och näringslivet.

Under det kalla krigets dagar lyftes ofta den västerländska demokratin fram som ett värn mot världskommunismen. Men efter murens fall verkar det som demokratins försvarare har blivit allt färre bland kapitalets försvarare.

För hur skall man annars tolka den antidemokratiska elitism som breder ut sig exempelvis inom ekonomikåren. Allt oftare talas det om att vi nu behöver

kompetenta styresmän i våra regeringar, inte politiskt »tjafs« och ideologiska kontroverser. Denna »söderstenism« blir allt mer rumsren och en del ser de ekonomiskt – men dock mindre demokratiskt – framgångsrika länderna i sydostasien som föredömen. Managementkulturen ersätter demokratin.

Den cyniska frågan inställer sig om värnandet av »det öppna samhället« och den västerländska demokratin endast var ett strategiskt sätt att skydda äganderätten, att undslippa revolutio-

nära omvandlingar genom att ge lite rum för ett folkligt inflytande?

Har kanske kapitalismen, då den går in i sin nya multinationella fas, plötsligt blivit demokratin fiende? De två system som sedan andra världskrigets slut har gått hand i hand har börjat gå i otakt. De som brukar hävda att demokrati bara uppstår där det finns kapitalism kanske i många fall har haft rätt. Men frågan är nu under vilka omständigheter som demokratin bäst överlever, när den väl en gång har uppstått.